

УДК 378.091.81` 243

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Кіш Надія Василівна,
м.Ужгород

З огляду на трансформаційні процеси європейського освітнього простору посилюється роль вивчення іноземних мов. Одним із пріоритетних завдань у змісті іншомовної професійної підготовки є формування міжкультурної компетенції.

У статті розглядається соціокультурний аспект проблеми формування культури іншомовного професійного спілкування студентів інженерно-технічних спеціальностей у процесі навчання німецької мови. Розкрито сутність соціокультурного підходу, що передбачає включення у процес іншомовної професійної підготовки інформації, яка відображає національно-культурні та фонові знання професійно-орієнтованого змісту.

Ключові слова: соціокультурний, іншомовна підготовка, майбутні інженери.

Розбудова єдиного європейського простору ґрунтується на ключових позиціях, зазначених у Болонських деклараціях. Серед них чільне місце посідає принцип мобільності. Він передбачає обмін між викладачами і студентами вузів, що входять у європейську хартію університетів. З огляду на це посилюється увага до вивчення іноземної мови на всіх освітніх рівнях, в тому числі, і вищих освітніх закладах. Саме тому одним із пріоритетних завдань у вивченні іноземних мов є завдання формування міжкультурної компетенції.

Ще одним важливим завданням вивчення іноземної мови є підготовка "...кваліфікованого фахівця, здатного продовжувати навчання і здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі. Це підвищує конкурентоспроможність на ринку праці" [7].

Знання іноземної мови не завжди гарантує успішність міжкультурної взаємодії, іноді виникають непорозуміння через етнічні стереотипи, забобони, стан "культурного шоку", переоцінку подібності рідної й іншомовної культур, їхньої конфронтації на рівні індивідуальної свідомості [2]. Безліч дослідників відзначають, що випускник вищого освітнього закладу, в більшості випадків, незнайомий з іншомовною культурою, не відчуває потреби в поглибленні своїх односторонніх знань, має монокультурну свідомість, не готовий до розвитку спілкування, в результаті чого недооцінює важливість навчання іншомовній культурі.

Як відмічає Р.О.Гришкова, з огляду на приєднання України до Болонської конвенції у вітчизняній психолого-педагогічній літературі дискутуються проблеми іншомовної підготовки випускника вищої школи, але при цьому недостатню увагу приділено питанням формування іншомовної соціокультурної студентів нефілологічних спеціальностей у ході фахової підготовки [1].

Незважаючи на виражену тенденцію до професіоналізації викладання іноземної мови у вищому немовному навчальному закладі, його навчання здійснюється фактично окремо від формування професійної компетентності майбутнього фахівця. На думку дослідників (І.В.Секрета, В.Теніщева та ін.), у більшості

досліджень професійна іншомовна комунікативна компетенція студента виступає, перш за все, як здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із задачами гіпотетичних ситуацій іншомовного спілкування. У навчанні відтворюється переважно зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови. Як наслідок, задача формування у студента вищого немовного навчального закладу такої професійної компетентності, в структуру якої була б органічно інтегрована іншомовна компонента, залишається нерозв'язаною.

Таким чином, ставлячи перед собою завдання визначення соціокультурного контексту проблеми формування культури іншомовного професійного спілкування ми прагнутимо з'ясувати сутність ключових понять: соціокультурний, іншомовне професійне спілкування, культура спілкування на іноземній мові.

Розуміння сутності поняття "культура" як способу життя, множини стереотипних моделей поведінки, уможливають розробку проблеми навчання культури в процесі викладання іноземної мови з позицій діалогу двох соціокультурних світів у свідомості тих, що навчаються. Це дозволяє науковцям виділити фактор набування соціокультурних знань широкого спектра: знання з галузі етнопсихології народів країн, мову яких вивчають (викладають), знання національних характерних рис і традицій спілкування носіїв іноземної мови, знання повсякденного життя й побуту народів – носіїв іноземної мови, актуальних у масовій повсякденній свідомості життєвих відомостей, лінгвокраїнознавчої яскравої лексики, країнознавчі знання.

Соціокультурний аспект розуміння поняття іншомовного спілкування розкривається у дослідженнях Р.О. Гришкової, Ю. Запорожцевої, Т.М.Колодько. Проблема формування соціокультурної компетенції розглядалась науковцями у контексті навчання в початковій та основній школі (Н.І.Гез, О.О.Коломінова, З.В.Корнаєва, О.П.Первак, Ю.І.Пассов); у немовних та технічних вищих навчальних закладах (Н.Ф.Бориско, Н.Б.Ішханян, С.В.Козак, М.Г.Корочкіна, Л.І.Морська, Т.В.Опанасенко, О.Б.Тарнопольський, В.М.Топалова, Т.А.Третьякова); у вищих педагогічних навчальних закладах (Н.А.Ігнатенко, Р.П.Мільруд, Л.П.Рудакова).

З іншого боку, як зауважує О.Г.Каверіна, реформування системи освіти, зокрема навчання майбутніх інженерів іноземної мови потребує нового методологічного підходу до її організації та змісту, головна ідея якого полягає в тому, щоб інтегрувати мовний навчальний матеріал, ущільнити його, встановити залежності та інтегративні зв'язки. Адже інтегративні зв'язки іноземної мови з основами наук мають суттєвий вплив на розвиток економічного мислення майбутніх інженерів, що передбачає включення мовних знань, умінь та навичок у всі дисципліни професійного циклу. Але традиційна практика роботи технічних вищих навчальних закладів не забезпечує необхідної єдності між мовною та професійною підготовкою майбутнього інженера

[3].

Отже недостатній рівень розробки проблеми іншомовної професійної підготовки майбутніх інженерів на теоретичному рівні, необхідність врахування нових методологічних засад при розробці змісту іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей вказують на потребу у здійсненні теоретичної розвідки у цьому напрямі. Цим і обумовлюється актуальність досліджуваної нами проблеми.

У попередньому дослідженні [4] нами було розкрито сутність поняття "культури іншомовного професійного спілкування", у обґрунтуванні якого виокремлюють різні підходи: соціокультурний, лінгводидактичний, психологічний, акмеологічний. Мета даної роботи полягає у розкритті сутності соціокультурного підходу до розуміння поняття "культури іншомовного професійного спілкування" (у подальшому – КІПС – виділено нами – Н.Кіш.)

Для цього насамперед варто з'ясувати: а) сутність соціокультурного підходу; б) особливості соціокультурного підходу до формування КІПС.

Т.М.Колодько підкреслює, що одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов у сучасних умовах суспільного розвитку є формування у студентів соціокультурної компетенції. Соціокультурна компетенція – це "інтегративне утворення, яке включає: країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, вміння та навички співвідносити мовні засоби з метою та умовами спілкування; вміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання" [5, с.17].

Зміст і структура соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов визначається дослідницею через такі критерії навчальних цілей і завдань, як мобільність знань, сформованість умінь і навичок застосовувати теоретичний матеріал на практиці (гнучкість) та критичність мислення. За критерієм мобільності знання наповнюють переважно інформаційні компоненти: глибина запам'ятовування, розпізнавання, відтворення, розуміння, пошук інформації. Гнучкість навчально-пізнавальної діяльності передбачає сформованість у студентів уміння застосовувати теоретичний матеріал на практиці, здійснювати міжпредметні зв'язки, використовувати інтелектуальні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також вибирати найраціональніший у певних умовах метод розв'язання завдань. Рівень розвитку у студентів критичного мислення визначається за їхніми уміннями оцінювати, знаходити помилки, критикувати, контролювати свою навчально-пізнавальну діяльність, прогнозувати, наводити контраргументи [5, с.9].

Соціокультурна компетенція, за визначенням Ю.Запорожцевої, – це знання соціокультурного контексту використання іноземної мови та уміння спілкуватися в даному контексті. В цьому випадку великого значення набувають такі риси спілкування як: неупередженість, повага, терпимість до співрозмовника, здатність розуміти його психологічний стан, співпереживати йому. Іншомовну соціокультурну компетентність дослідниця ототожнює із міжкультурним спілкуванням [2].

На нашу думку, соціокультурне включає міжкультурне, але не ототожнюється з ним.

Для навчання міжкультурному спілкуванню, на думку дослідниці, необхідно включити у зміст навчання іноземної мови компоненти, спрямовані на розвиток міжкультурної компетенції – соціокультурних, соціолінгвістичних, лінгвокраїнознавчих (наприклад, курси бізнес – мовлення, країнознавства й розмовної мови).

У дослідженні Р.О.Гришкової розглядаються проблеми формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі [1].

Зміст соціокультурної компетенції з іноземної мови підпорядкований формуванню іншомовної комунікативної компетенції, яка складається з мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій. Мета формування іншомовної соціокультурної компетентності визначається науковцями як усвідомлення сту-

дентами різниці між їхньою рідною культурою та іншими культурами, а також набуття вмінь долати соціокультурні розбіжності в повсякденному, професійному та академічному спілкуванні. Тобто, у практиці викладання іноземної мови утверджується підхід до вивчення мови як інтегрованої системи знань, умінь і навичок, на відміну від традиційного підходу до вивчення мови як засвоєння набору окремих її компонент: змістових, стилістичних, граматичних, лексичних, орфографічних тощо; врахування національних та міжнародних освітніх стандартів, загальних професійних вимог і потреб студентів.

У соціокультурному підході до засвоєння змісту іншомовної професійної підготовки виокремлюють [1, с.110-130]:

- знання про національно-культурні цінності, засвоєння яких передбачає ознайомлення студентів з культурно- побутовими особливостями, типами службових відносин, стилями управління, ієрархічного підпорядкування, манерою спілкування та нормами комунікативної поведінки людей суміжних спеціальностей у звичайних виробничих умовах професійної діяльності. Вони ґрунтуються на знаннях з історії, географії, літератури, державного устрою, загальної культури та мовного етикету народів, мова яких вивчається.

- фонові знання (за визначенням Є.М.Верещагіна та В.Г.Костомарова існує три види фонових знань: загальнолюдські, регіональні, країнознавчі), без засвоєння яких не лише повсякденне, але професійне спілкування може не відбутися, оскільки на незнання чужої культури чи норм поведінки іноземці реагують чутливіше, ніж на незнання лексики чи граматики мови.

У структурі іншомовної соціокультурної компетенції виділяють три ключові компоненти:

- види компетенцій: загальнокультурна, культурознавча, лінгвокраїнознавча, соціолінгвістична;
- форму прояву даної компетенції: вербальна/невербальна;
- професійний аспект.

Вівши у мовний обіг поняття "компаративної технології", Р.О.Гришкова зауважує, що вона ґрунтується на поєднанні у процесі навчання іноземної мови компаративного аналізу та "соціокультурної пам'яті". Компаративний аналіз включає: виявлення соціокультурної інформації; поетапне розширення соціокультурних знань; пошук спільного й розбіжностей; порівняння стилів спілкування в різних культурах (порівняння на зразок "в одній культурі – в іншій культурі"); вироблення у студентів практичних навичок повсякденного, академічного та професійного спілкування; формування ціннісного ставлення до соціокультурної інформації, розуміння важливості соціокультурних знань і навичок поведінки для міжкультурного спілкування та співробітництва.

Розглядаючи поняття іншомовної професійної компетентності як структурний елемент професійної компетентності майбутнього фахівця, І.В.Секрет підкреслює, що іншомовна професійна компетентність є утворенням, відповідним до професійної компетентності фахівця, яка реалізується в умовах іншомовного середовища засобами іноземної мови [6]. Тому метою навчання та навчальної діяльності студентів повинні стати, з одного боку, розвиток професійної компетентності у єдності усіх її складових, а з іншого – проєкція здобутого утворення на площину іншомовного середовища. Оскільки одним із засобів формування професійної компетентності та комунікативної компетентності як її складової є спілкування, то контекстне викладання дисципліни "Іноземна мова" на діяльнісних, мотиваційних, ситуативно-обумовлених засадах з використанням професійно зорієнтованого змісту, спрямованого на створення професійно обумовленого інформаційного продукту, – може стати одним із засобів формування іншомовної професійної компетентності майбутнього фахівця.

Отже, розуміючи під культурою іншомовного професійного спілкування сукупність інтегрованих знань, умінь і навичок професійно-орієнтованого змісту, досвіду мовленнєвої та не мовленнєвої поведінки носіїв мови у ситуаціях, що моделюють професійні відносини виокремлюємо соціологічний контекст

цього поняття. Соціологічний контекст вивчення іноземної мови розглядається на рівні соціокультурного, який представлено системою знань: національно-культурних (що представляють національно-культурну самобутність носіїв мови, які відображені в знаннях історії, географії, соціології, політології, а також знання про особливості державного і територіального устрою, рівень розвитку виробничих потужностей, досягнутий рівень науково-технічного прогресу, відомі постаті в галузі науки, освіти, техніки, якими пишаються носії мови тощо) та фонових знань, до яких належать знання загальнолюдські (поняття добра і зла, милосердя і бездушності, толерантності і нетерпимості, моральності і аморальності, відповідальності і безвідповідальності, принциповості і безпринципності, любові і ненависті тощо), регіональні та країнознавчі.

Відбір змісту соціокультурної інформації з метою формування культури іншомовного професійного спілкування студентів інженерно-технічних спеціальностей передбачає "проекцію" структури соціокультурного компонента вивчення іноземної мови на площину професійної підготовки і діяльності носіїв мови. Соціокультурний аспект формування культури іншомовної професійної підготовки передбачає:

- включення у зміст навчання майбутніх інженерів відомостей з історії техніки, промисловості, виробництва як у контексті суспільного розвитку країни (в нашому випадку йдеться про Німеччину), так і у персоналіях (постаті видатних науковців, винахідників, промисловців, якими пишаються німці, і не тільки вони);

- опрацювання інформації професійно-орієнтованого змісту: де і як навчаються інженерному фаху німецькі колеги (освітні заклади), в чому полягає специфіка того чи іншого виду діяльності, професійні посадові обов'язки, можливості кар'єрного зростання, дозвілля та звичаї, пов'язані із професійною діяльністю, професійні свята тощо;

- робота над текстами, що дають уявлення про специфіку ділового професійно-орієнтованого спілкування, етику переговорних процесів, роботу над спільними (німецько-українськими) проектами у галузі інженерно-технічного конструювання тощо.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із конкретизацією змісту соціокультурної інформації, яка спрямована на формування культури іншомовного професійного спілкування та її подальшою апробацією у змісті іншомовної професійної підготовки студентів інженерно-технічного факультету.

Література та джерела

1. Гришкова Р.О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей // Монографія/ Раїса Олександрівна Гришкова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
2. Запорожцева Ю. Міжкультурна компетенція як професійна якість учителя іноземної мови.//Наукові розробки працівників ЖОІППО/ Юлія Запорожцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zippro.net.ua/index.php>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Каверіна О.Г. Методологічні засади інтеграції змісту мовної освіти майбутніх інженерів. /О. Г. Каверіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em14/content/09kogeft.htm>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Кіш Н.В. Проблема формування культури іншомовного професійного спілкування студентів- майбутніх інженерів/ Надія Василівна Кіш //Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка, соціальна робота. – 2010. – №11. – С.73-75
5. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... к.п.н.: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Миколаївна Колодько. – К., 2005. – 20с
6. Секрет І.В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення / І.В.Секрет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://vuzlib.com/content/view/322/84>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Чаграк Н. Розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичної сфери в умовах застосування інформаційних технологій навчання. /Наталія Чаграк, Галина Гритчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.nbuv.gov.ua/.../2/Chahrak.doc.pdf> – Загол. з екрану. – Мова укр.

Учитывая трансформационные процессы европейского образовательного пространства усиливается роль изучения иностранного языка. Одной из приоритетных задач в содержании иноязычной профессиональной подготовки является формирование межкультурной компетенции.

В статье рассматривается социокультурный аспект проблемы формирования культуры иноязычного профессионального общения студентов инженерно-технических специальностей в процессе обучения немецкому языку. Раскрыта сущность социокультурного подхода, который предполагает включение в процесс иноязычной профессиональной подготовки информации, отражающей национально-культурные и фоновые знания профессионально-ориентированного содержания.

Ключевые слова: социокультурный, иноязычная подготовка, будущие инженеры.

The article deals with socio-cultural aspect of the problem formation of a culture of foreign language professional communication in students of engineering and technology sectors in the process of studying the German language.

Key words: social and cultural, foreign language training future engineers.